

George Bush en de heilige oorlogen van de Verenigde Staten

Frank van Dun

"I think the United States must be humble. We must be proud and confident of our values, but humble in how we treat nations that are figuring out how to chart their own course."
--George W. Bush in een televisiedebat in oktober 2000.

De metamorfose van een president

President Bush, die tijdens zijn verkiezingscampagne gepleit had voor een 'nederige buitenlandse politiek', heeft met zijn de oorlogen in Afghanistan en vooral Irak een zware hypotheek gelegd op de politieke en de economische ontwikkelingen. Zijn aanhangers juichen dat toe als een bewijs van 'leadership'—een van die termen waar Amerikaanse neoconservatieven blijkbaar wild van worden. Zij hebben de mond vol over 'verantwoordelijkheid nemen', maar benadrukken tevens graag dat de Verenigde Staten—en, als puntje bij paaltje komt, hun presidenten—aan niemand verantwoording verschuldigd zijn. De Amerikaanse presidenten kunnen inderdaad terugblikken op een lange traditie van uitgelokte en zelfs ongrondwettelijke oorlogen (zonder voorafgaande machtiging van het Congres), die echter steevast 'democratisch' gelegitimeerd werden met een beroep op de publieke opinie en de propagandamiddelen die haar vormen.

George W. Bush leek aanvankelijk een beloftevol president. De perikelen rond zijn verkiezing ondermijnden elke poging om hem voor te stellen als 'de keuze van het volk'. De nederigheid die hij zich had voorgenomen te tonen, werd hem als het ware nog voor het begin van zijn ambtstermijn opgedrongen. Bovendien kon hij niet rekenen op een stevige meerderheid in het Congres. Zijn legitimiteit berustte dus geheel en al op de Grondwet, niet op een aan geen regels gebonden 'populair mandaat' voor hem of zijn partij.

In de sfeer van de internationale betrekkingen toonde hij karakter door de politiek correcte retoriek over klimaatverandering, duurzame ontwikkeling en een internationaal straffhof naast zich neer te leggen. Die kiemen van een technocratische 'managerial world-state' zouden in de Verenigde Staten voorsnog droog zaad blijven. Ook nam Bush zich voor de fundamentele problemen van de Amerikaanse economie aan te pakken.

Hem wachtte een moeilijke tijd. Zijn achterban, gefrustreerd en geschokt door het opportunisme en de schandalen van de twee Clintonadministraties, verwachtte veel

van hem. Een verkeerde beweging kon echter ernstige gevolgen hebben in de verkiezingen voor het Huis van Afgevaardigden en de Senaat in 2002.

De aanslagen van 11 september 2001 in New York en Washington waren een beslissend keerpunt. De 'nederige' President werd onmiddellijk een 'Commander-in-Chief' in oorlogstijd. Zijn krachtig optreden in Afghanistan, dat snel leidde tot de val van het Talibanregime, was ook op binnenlands vlak rendabel. Zijn Republikeinse partij deed het bijzonder goed in de verkiezingen.

George Bush had zijn vuurproef als wereldleider met goed gevolg doorstaan. Hij zag zijn kans 'een groot president' te worden—een eretitel die de Amerikanen blijkbaar reserveren voor hun oorlogspresidenten (Lincoln, Wilson, Roosevelt). Het oorlogsrecept had echter niet gewerkt voor vader Bush, wiens militaire overwinning tegen Saddam Hussein in de eerste Golfoorlog geëindigd was met een anticlimax: Saddam bleef de machthebber van Irak; alles leek min of meer bij het oude te blijven. Dat beantwoordde wellicht aan een ouderwets 'Europees' concept van oorlogsbeëindiging maar niet aan het Amerikaanse verlangen naar de totale vernietiging of de onvoorwaardelijke overgave van de vijand. 'Yes, we like to win big!'

Met een nieuwe oorlog tegen het verzwakte regime van Saddam Hussein leek het een gemakkelijke klus voor Bush Jr. een dubbelslag te staan: Saddam Hussein, de dictator, van zijn troon stoten en vervangen door een bevriend democratisch regime en tegelijkertijd het beeld oproepen van een twaalfjarige oorlog tegen Irak, begonnen door Bush Sr. en voltooid door zijn zoon. Een eervolle 'rechtvaardige' oorlog bestaande uit twee succesrijke militaire campagnes gescheiden door twaalf jaren deels van wijs geduld en respect voor het internationale recht en deels van onwil van de verachtelijke Bill Clinton om 'zijn verantwoordelijkheid te nemen'.

Na een lange aanloop begon de tweede Amerikaanse invasie van Irak op donderdag 20 maart 2003. Bestond er over de militaire afloop weinig twijfel, er was nauwelijks enig zicht op de gevolgen ervan. Er is inderdaad een grote kans dat de expeditie van Bush Jr. Amerika en de rest van de wereld meer kwaad dan goed zal doen, zoals dat ook het geval was met de eerste Golfoorlog. Zelfs veel voorstanders van de oorlog tegen Saddam Hoessein zijn beducht voor de gevolgen—en niet zonder redenen, zoals wij nog zullen zien. 'We can win the war, but can we win the peace?'

Olie en geopolitiek

De officiële doelstellingen van de tweede Irakese oorlog waren van meet af aan dubbelzinnig. Nu eens domineerde de retoriek van de strijd tegen het internationale terrorisme, dan weer die van een uitschakeling van de massavernietigingswapens die Saddam Hoessein zou bezitten of die van de noodzaak van een regimewissel in Bagdad en zelfs een democratische revolutie in de Moslimwereld.

Voor cynische intellectuelen liggen de ware doelstellingen uiteraard elders. Politici en heersers voeren oorlogen om harde materiële belangen—olie, geld, macht. Dat zal wel, maar het sluit uiteraard niet uit dat ook andere motieven een reële rol spelen.

Er zijn inderdaad grote olievoorraden in Irak, die nu nog buiten de Amerikaanse invloedssfeer liggen. Het is best mogelijk dat de Verenigde Staten de controle over de Irakese oliebronnen nastreven om OPEC onder druk te zetten of de olie uit het Midden-Oosten grotendeels via Jordanië, Israël en de Middellandse Zee uit te voeren. Men zou dan de Perzische Golf en vooral de kwetsbare Straat van Hormoes kunnen vermijden.

De Amerikaanse oliebelangen zijn aanzienlijk. Voor een militaire supermacht is afhankelijkheid van bevoorrading uit een land (Saoedi Arabië) een risico. Met uitzondering van privé-voertuigen zijn er voor de meeste civiele toepassingen van olie als brandstof goede vervangingsmiddelen—zeker op termijn. Er is echter geen alternatief voor de luchtvaart, de ruimtevaart en voor militaire toestellen (vliegtuigen, raketten, tanks, kleinere oorlogsschepen)—olie is macht.

Het gaat bovendien niet enkel om de eigen oliebevoorrading van de Amerikanen. Er is een grote kans dat de eenentwintigste eeuw de eeuw van China wordt. Wie olie kan leveren aan China ziet een rijke toekomst tegemoet. De Amerikanen zitten niet echt in een goede positie om van die groeiemarkt voor olie te profiteren, maar zij zijn wel bezig hun aanwezigheid op het reusachtige Aziatische continent uit te breiden of er bevriende regimes aan de macht te brengen of te houden.

Een oorlog om olie, om controle over oliebronnen en pijpleidingen? Het zou naïef zijn niet te geloven dat het ook daar om gaat.

Irak is strategisch gelegen. Een regime aldaar dat schatplichtig is aan de Amerikaanse regering—haar althans gunstig gezind is—zou tezamen met de Turkse bondgenoot en Jordanië een brede corridor opleveren tussen de Middellandse Zee en de Zwarte Zee enerzijds en de Perzische Golf anderzijds. Het zou een belangrijke rol kunnen spelen in de Amerikaanse politiek ten aanzien van de Palestijnse kwestie en Saoedi Arabië, het thuisland van het Moslimfundamentalisme en, naar sommigen beweren,^[1] de voornaamste financiers van terroristische Moslimgroeperingen. Zoals 'het nieuwe Afghanistan' zo zou 'een nieuw Irak' een 'democratisch' Amerikaans bruggenhoofd zijn in een door autoritaire Moslimregimes gedomineerd deel van de wereld. Bovendien zouden de Verenigde Staten een hiaat kunnen vullen op de zuidelijke flank van de gebieden die nu nog binnen de Russische invloedssfeer liggen.

Of die strategische overwegingen van doorslaggevende betekenis zijn geweest om de tweede Golfoorlog te ontketenen? Enerzijds lijkt een oorlog die veel zaken tegelijkertijd op de helling zet, niet te passen in een langetermijnplanning. Anderzijds creëerden de aanslagen van 11 september 2001 wel een 'window of opportunity' voor een meer agressieve en ambitieuze implementatie van strategische plannen.

'Schurkenstaten, massavernietigingswapens en een onvoorspelbare dictator'

De door de aanslagen van 11 september uitgelokte hetze over wereldwijd terrorisme werd door President Bush snel aangegrepen om de publieke opinie te doen geloven in het bestaan van een 'As van het Kwaad'. Die as wordt gevormd door niet-

democratische regimes, althans voor zover zij de Verenigde Staten vijandig gezind zijn. Irak en Noord-Korea zijn momenteel de belangrijkste 'schurkenstaten'. Zij staan buiten die fabuleuze 'internationale gemeenschap' die bestaat uit de Verenigde Staten en haar actieve en passieve bondgenoten van het moment. Nu die op mondiaal vlak duidelijk in de minderheid zijn, horen wij veel minder over de internationale gemeenschap uit de mond van Amerikaanse woordvoerders.

Na de Afghaanse oorlog werd Saddam Hoessein de vijand nummer één. Ofschoon Irak tijdens de eerste Golfoorlog grondig vernield en nadien permanent vanuit de lucht bezet en bespioneerd werd, creëerden de Amerikanen de mythen van de massavernietigingswapens en van nauwe samenwerking tussen het seculiere regime van Saddam en de militant religieuze Al-Qaeda van Osama bin Laden. Over die samenwerking deden zelfs de Amerikaanse inlichtingendiensten heel sceptisch.

Ondanks nieuwe wapeninspecties onder de auspiciën van de Verenigde Naties en de verwoede poging (5 februari 2003) van de Amerikaanse Minister van buitenlandse zaken, Colin Powell, om in de Veiligheidsraad de wereld van het tegendeel te overtuigen, was er geen enkel bewijs van een dreiging die van Irak zou uitgaan. Een door Powell geciteerd Brits 'intelligence report' bleek grotendeels het resultaat van 'knippen & plakken' uit vaak oude documenten gepubliceerd op het World Wide Web. De ontmaskering van die en andere blunders / leugens, zoals de beweerde Irakese aankopen van verrijkt uranium in Nigeria, volgde snel, maar had geen invloed op de uitgestippelde politieke beleidslijnen.

De recente hetze rond de massavernietigingswapens was dus een grote vertoning, die weliswaar wat goedgelovige zielen kon meeslepen maar overigens de geloofwaardigheid van de Amerikaanse en Britse regeringen geen goed deed. Wellicht zijn er in Irak nog voorraden van chemische of biologische wapens, maar er is geen aanwijzing dat Saddam die nu elders dan in eigen land kan (of zou willen) gebruiken. Zoals een Amerikaans scepticus schreef: 'We all should be dead. At least, we all should be dead if the administration is correct about Saddam Hussein.'^[2]

Dat Saddam Hussein tijdens de oorlog tegen Iran onorthodoxe wapens heeft gebruikt, is onloochenbaar, maar dat was toen blijkbaar geen reden om hem aan te vallen. Chemische en biologische wapens waren ontwikkeld en ook gebruikt tijdens de twee wereldoorlogen en in de vorm van 'Agent Orange' ook in Vietnam. Zij vormden een onderdeel van de afschrikking die de strategen van de Koude Oorlog zo nauw aan het hart lag. Hoeveel landen durven zweren dat zij er helemaal geen voorraden van hebben?

Het risico dan van een nucleaire Saddam? Maar waarom zou koele kikker Saddam Hoessein wel geneigd zijn zijn atoombommetje—gesteld dat hij het zou hebben of kunnen maken—te gebruiken terwijl, met uitzondering van de Verenigde Staten, geen enkel ander land dat heeft durven doen? Op die ene uitzondering na zijn atoombommen tot nu toe doeltreffende afschrikingswapens—dat wil zeggen verdedigingswapens—gebleken, geen aanvalswapens.

Het was op zich al ongeloofwaardig dat een geïsoleerd land dat meer dan tien jaar lang door een vrij strikt gehandhaafd embargo elke toegang tot relevante technologische kennis, instrumenten en materialen ontzegd werd, in staat zou zijn een bedreiging te vormen voor zijn burens, a fortiori voor de Verenigde Staten. Irak is een Derde Wereld land met een door amateuristisch socialisme tot inefficiëntie veroordeelde economie. Daaronder schuilt een vrij traditionele samenleving. Het 'moderniseringsproces', dat alle maatschappelijke processen onder politieke of staatscontrole stelt, is in Irak nog lang niet voltooid. Anders gezegd, Irak is geen Westerse staat waar alleen nog de franjes van de democratische legitimiteit ontbreken.

De militaire macht van Irak, opgebouwd met grootschalige Westerse en vooral Amerikaanse hulp ten tijde van de oorlog tussen Irak en Iran, werd tijdens en na de eerste Golfoorlog vernietigd. Toen was ook gebleken dat de gevreesde Scudraketten, die vrij gemakkelijk door de Amerikaanse Patriotraketten uit de lucht werden gehaald, geen strategische rol konden spelen.

In het verleden heeft Saddam Hoessein zich nooit gedragen als een onvoorspelbare gek. Hij heeft berekende risico's genomen van een soort die machtsgeile politieke leiders altijd al genomen hebben, maar zijn strategie was nooit van het 'alles of niets'-type. Zijn doelen waren van Irak een moderne op het leger gebaseerde seculiere staat maken—naar het voorbeeld van andere dictators uit de regio, Kemal Atatürk in Turkije, Reza Pahlavi in Iran, Assad in Syrië, Nasser in Egypte—en zijn machtsgebied in de Golfregio uitbreiden om het leiderschap in de Arabische wereld te verwerven. De Verenigde Staten provoceren tot een reactie met massavernietigings- of andere gesofistikeerde wapens, die zij zonder de minste twijfel op elke plaats op aarde met grote precisie kunnen doen neerkomen, was geen onderdeel van zijn strategie.

De eerste Golfoorlog

De eerste Golfoorlog was bijna zeker het gevolg van een communicatiestoornis tussen Amerikaanse en Irakese diplomaten, waardoor Saddam Hoessein de indruk kreeg dat de Amerikanen niet zouden tussenkomen in een conflict tussen Irak en Koeweit. Op dat moment was er geen aanleiding om te geloven dat de Verenigde Staten van een annexatie van Koeweit zouden wakker liggen. Irak was geen vijand van de Verenigde Staten. Een verovering van Koeweit zou geen grote geopolitieke gevolgen hebben gehad, zoals die er wel geweest zouden zijn bij een inval in Jordanië, waardoor Irak een onmiddellijke buur van Israël zou worden.

Overigens waren en zijn de Verenigde Staten—en de onder hun invloed staande Verenigde Naties—niet hyperactief in conflicten waar geen grote Westerse belangen op het spel staan. De territoriale veroveringen van bijvoorbeeld Israël (de westelijke Jordanoever, de Golanhoogte, de Sinaiwoestijn en de Gazastrook), Turkije (Cyprus), Marokko (Westelijke Sahara) en Indonesië (Oost-Timor) haalden niet de agenda van de Veiligheidsraad. Niets liet voorzien dat de verovering van Koeweit een begin zou zijn van uitzichtloze 'burgeroorlogen' of 'genocide', die waarschijnlijk wel aanleiding zouden geven tot het sturen van een internationale interventiemacht.

De eerste Golfoorlog was een Amerikaanse keuze. De Irakese invasie in Koeweit was een schending van het internationale recht, maar het was er slechts een onder de vele—en beduidend minder gevaarlijk dan bijvoorbeeld de oorlog tegen Iran. De internationale mobilisatie die de Verenigde Staten teweegbrachten was een fenomenaal succes voor de Amerikaanse diplomatie. De oorlog zelf gaf de Amerikaanse overheid en in het bijzonder het militaire establishment de gelegenheid voor het oog van de wereld aan te tonen dat de nederlaag in Vietnam voltooid verleden tijd was. Hij was een indrukwekkende demonstratie van militaire logistiek en vooral van de wapentechnologie van de nieuwe generatie—computers, satellieten, 'slimme bommen'—waar alleen de Amerikanen over beschikten. Het begrip 'conventionele oorlog' kreeg een nieuwe invulling. Tegelijkertijd ondervonden de Amerikanen dat een door de internationale diplomatie gesanctioneerde oorlog ook beperkingen inhield. Nadat de Irakezen uit Koeweit verdreven waren en hun vluchtende leger op de 'snelweg van de dood' vernietigd was, verloren verdere militaire acties hun diplomatieke dekmantel.

Hoewel hij uitgeschakeld was als grote speler in het Midden-Oosten en de Golfregio, bleef Saddam Hoessein de onbetwiste heerser van Irak, zij het dat hij vrijwel onmiddellijk de nodige lessen uit zijn nederlaag trok. Al in 1992 begon hij de stammen, de historische organisaties in de Irakese samenleving, te paaien met geld, wapens, herstel van oude rechten en vrijheden en relatieve autonomie in lokale aangelegenheden.[3] Saddam Hoessein wist dat zijn poging tot moderne staatsvorming op een vage socialistische grondslag mislukt was en dat hij niet tegen maar alleen met de traditionele geledingen van de samenleving zou kunnen blijven regeren. Hij wist ook dat de volgende oorlog een verdedigingsoorlog zou zijn en dat zijn conventioneel leger die niet zou kunnen winnen. Hij moest zich voorbereiden op een guerrilla tegen een superieure bezetter, maar zo'n guerrilla zou hem tot niets dienen als hij niet op ruime steun van de bevolking kon rekenen.

Saddam bleef dus waar hij was. Ironisch genoeg verloor president George Bush Sr. de presidentsverkiezingen van 1992. In de relatief onbetekenende recessie van dat jaar konden de democratische kandidaat Bill Clinton en zijn kandidaat-vice-president Al Gore Bush Sr. gemakkelijk voor schut zetten met hun slogan 'It's the economy, stupid'.

Wat ook de redenen waren voor de eerste Golfoorlog, hoe spectaculair ook de operatie "Desert Storm" van Generaal Norman Schwarzkopf verlopen was, het werd snel duidelijk dat de Amerikaanse interventie niet aan de wet van de onbedoelde gevolgen zou ontsnappen. Naast steun aan Israël in de Palestijnse kwestie werd ook het Amerikaanse optreden in Irak een casus belli voor de radicale Moslims—en nu met de Verenigde Staten zelf in de rol van hoofdschuldige, de spil in een andere 'as van het kwaad'. Het stationeren van Amerikaanse troepen op 'heilige grond' in Saoedi Arabië bracht Osama bin Laden ertoe zich tegen de Verenigde Staten te keren met een aantal geslaagde acties tegen Amerikaanse doelwitten in Saoedi Arabië, Kenia en Yemen. Al in 1993 was er de eerste aanslag van Moslimterroristen op het World Trade Center in New York, waar een met explosieven volgestouwde auto ontplofte. President Clinton reageerde op 20 augustus 1998 met een bombardement op een 'terroristische installatie' in Soedan, in werkelijkheid een legitiem

farmaceutisch bedrijf. Treurig, maar geen schandaal—Clinton was immers een Democratisch president en genoot de hoge bescherming van de progressieve opiniemakers.

'Regime change'

George Bush Jr., kon aanvankelijk hopen het diplomatieke succes van zijn vader te herhalen, zeker na de golf van verontwaardiging en ontzetting die de aanslagen van 11 september hadden teweeggebracht. Er waren echter al vroeg tekenen aan de wand. Voor 'de oorlog tegen het terrorisme' in Afghanistan kreeg de administratie nog de steun van de overgrote meerderheid van de regeringen in de wereld. Wereldwijd was de publieke opinie daarentegen veel minder enthousiast. Uiteindelijk bleek die zich toch min of meer te kunnen verzoenen met het idee van een 'regime change'—de vervanging van de reactionaire, vrouwenvriendelijke Taliban door een 'democratische coalitie'—als een ex post rechtvaardiging van de oorlog. Dat aspect kreeg des te meer aandacht naarmate duidelijk werd dat de Amerikaanse interventie geen overtuigend bewijs van succes in de jacht op Osama bin Laden kon voorleggen. Nochtans was de primaire doelstelling van een ontmanteling van de militaire infrastructuur van Al-Qaeda in Afghanistan wel gerealiseerd. Het internationale terrorisme had een zware slag gekregen, maar niet in die mate dat die op zich kon volstaan als rechtvaardiging van de Amerikaanse machtsontplooiing.

'Regime change' was al lang een constante in de Amerikaanse oorlogvoering. Ten minste sinds de Eerste wereldoorlog en ook in de Tweede Wereldoorlog, in recenter tijden en op kleinere schaal in Grenada, Nicaragua, Panama en Afghanistan, hebben de Amerikanen stevast oorlogsacties gevoerd in andere landen met het uitdrukkelijke doel de interne politieke verhoudingen aldaar naar hun hand te zetten. Daar was nooit veel internationale kritiek over te horen geweest, ook niet van de Europese politieke elites.

Het was niet verwonderlijk dat Bush Jr. en zijn administratie 'regime change in Bagdad' als argument voor hun oorlog tegen Saddam Hussein aanvoerden. Met zo'n regimewissel zou Bush de karwei voltooien die zijn vader onafgewerkt had gelaten. Op die wijze zou de nieuwe oorlog bijna automatisch een deel van de internationale legitimiteit van de eerste Golfoorlog erven—althans dat hoopte de Amerikaanse regering. De komedie rond de resoluties van de Verenigde Naties was bedoeld om die indruk te versterken. Voor de Amerikaanse regering hadden die al ruim voldoende internationale legitimatie voor een aanval opgeleverd. Een nieuwe resolutie was niet nodig. De Amerikaanse regering had immers vrij snel duidelijk gemaakt dat zij hoe dan ook militaire actie zou ondernemen tenzij Saddam Hoessein ertoe zou overgaan Irak geheel te ontwapenen en zelf af te treden. Een nieuwe resolutie, die het licht op groen zou zetten voor gewapende interventie, was voor de Amerikanen weliswaar welkom, maar dan vooral om het gezicht van de Verenigde Naties zelf te redden. Die bevonden zich volgens de Amerikaanse logica in een toestand van zelfcontradictie door wat voor de Amerikanen nog altijd dezelfde oorlog was eerst wel en daarna niet te legitimeren.

Een soortgelijk verwijt konden de Amerikanen ook richten aan het adres van hun Europese critici—Frankrijk en Duitsland op kop—die maar al te blij waren geweest met de bijstand van de Verenigde Staten aan de NAVO-bondgenoten naar aanleiding van hun unilaterale interventie in Kosovo en Servië. Toen hadden de Europeanen genoeg aan een 'morele legitimatie': dictator Milosevic moest weg, vervangen worden door een democratisch regime. Een resolutie van de Veiligheidsraad was daar niet voor nodig. Voor de bombardementen die President Clinton jarenlang op Irakese doelwitten liet uitvoeren werd evenmin expliciete toestemming gevraagd. Zij waren ook geen aanleiding voor Europees protest noch vanwege de politieke leiders noch vanwege de linkse en de groene vredesactivisten. Routineuze 'Democratische' bombardementen zijn blijkbaar geen echte oorlogshandelingen. Zij hoeven niet per se door de media onder de aandacht van het publiek gebracht te worden. Voor 'Republikeinse' acties ligt dat duidelijk anders.

'De nieuwe Hitler en zijn appeasers'

Voor een aanval op Irak gingen ook de Amerikanen op zoek naar een morele legitimatie. Saddam Hussein, de vroegere bondgenoot, werd de verpersoonlijking van het kwaad, een rol die vrijgekomen was door de onzekerheid over het lot van Osama bin Laden, die andere vroegere bondgenoot (in het verzet tegen de Sovjetinvasie van Afghanistan in december 1979). Saddam zou een halfkrankzinnige dictator zijn, de organisator van een gruwelijk regime. In het bijzonder ten behoeve van de Westerse publieke opinie werd Saddam voorgesteld als een nieuwe Hitler—en de Europese en Amerikaanse tegenstanders van oorlog als 'appeasers' die op het punt stonden de wereld over te leveren aan een orgie van geweld, precies zoals Chamberlain en Daladier dat in 1938 in Munchen zouden hebben gedaan.

In feite was het regime van Saddam Hoessein niet gruwelijker dan dat van vele andere staten.[4] Folteringen en andere vormen van politierreur tegen individuen en etnische of religieuze minderheden komen—of kwamen recentelijk—veelvuldig voor in tal van landen in Azië, Afrika en Zuid- en Midden-Amerika, ook bij Westerse bondgenoten (Israël, Turkije, Indonesië, Argentinië, Peru, Chili), die daarvoor hoogstens een strenge vermaning kregen. Saddams onderdrukking van de Koerden is niet verschrikkelijker dan de Turkse. Van genocide, zoals in Ruanda of zelfs Kosovo, is er geen sprake.

De parallellen met Hitler en het Verdrag van Munchen waren eveneens van bedenkelijk allooi. Behalve op de neoconservatieven in de Verenigde Staten en op de publieke opinie in landen die als gevolg van de Tweede Wereldoorlog onder de knoet van Stalin waren gekomen, maakten zij niet veel indruk. De dictatuur van Saddam Hoessein berustte op een ordinaire logica van de macht. Zij was gericht tegen de politieke oppositie, dissidenten en organisaties die een politieke bedreiging voor het regime in Bagdad vormden. Hitlers dictatuur was meer dan dat. Zoals Stalin had Hitler het ook gemunt op door het regime aangewezen 'vreemde', 'asociale' en 'overbodige' elementen: individuen, bevolkingsgroepen en categorieën van mensen—joden, zigeuners, homoseksuelen, zwakzinnigen—van wie geen politieke dreiging uitging. Hitler was een moorddadige racistische ideoloog, in de volle Westerse zin van het woord, een fanaticus die bereid was koste wat het kost zijn 'programma' af

te werken. Saddam was een berekenende machtswellusteling zonder enige andere distinctie dan die hem door de Westerse propaganda werd toegedicht. Voorwaar geen gering verschil. Overigens was de vergelijking moeilijk te rijmen met de door diezelfde propaganda in een andere context verkondigde stelling van het 'unieke karakter' van Hitler en zijn holocaust.

Anders dan de nu door de Amerikanen ingeroepen en door Churchill en Roosevelt geïnstigeerde populaire geschiedschrijving laat vermoeden was het Verdrag van Munchen geen 'capitulatie' voor het geweld door naïeve pacifisten. Integendeel, het was logische uitwerking van het vredesverlangen dat de betrokken partijen deelden. Hitler was aan de macht gekomen met als voornaamste doelen het Verdrag van Versailles ongedaan maken en Duitsland als volwaardige Europese natie doen erkennen op basis van de wapenstilstandovereenkomst van 1918, die in tegenstelling tot het Verdrag van Versailles geen onoverzichtelijke politieke implicaties inhield. Weliswaar stonden ook gebiedsuitbreiding in het Oosten en een confrontatie met de Sovjet Unie op zijn programma, maar hij was niet geïnteresseerd in hegemonie over westelijk Europa.[5]

Tot in 1940 streefde Hitler naar een vergelijk met Frankrijk en Groot-Brittannië—met dat laatste land ook nog toen de vijandelijkheden al begonnen waren. Hij wist dat de West-Europese grootmachten het reeds lang met Duitsland eens waren dat de bepalingen van Versailles over de afstand van Duits gebied aan Polen—Dantzig en de Poolse corridor—onverdedigbaar waren en voor herziening in aanmerking kwamen. In het Verdrag van Munchen zag Hitler een duidelijk teken dat de Engelsen en de Fransen begrip hadden voor zijn politiek in Centraal en Oost-Europa, in het bijzonder voor zijn interpretatie van de minderhedenclausules van dat Verdrag. Die bepalingen had hij al ingeroepen om Duitse minderheden in Tsjecho-Slowakije en elders te 'bevrijden'. Toen zijn troepen evenwel Polen binnentrokken om de Duitse minderheden in Polen te ontzetten, antwoordden de beide westerse mogendheden tot Hitlers verrassing met een oorlogsverklaring. (De bijna gelijktijdige inval van het Rode Leger in Polen gaf geen aanleiding tot een oorlogsverklaring aan de Sovjet Unie, alhoewel die net voordien het Ribbentrop-Molotov pact met Duitsland had gesloten. Terwijl de Duitsers slechts een deel van West-Polen annexeerden en de rest als bezet gebied beschouwden, lijfden de Sovjets het geheel van Oost-Polen in.)

Het Verdrag van Munchen had de oorlog in West-Europa inderdaad kunnen voorkomen. Frankrijk en Groot-Brittannië wilden een Duitsland dat sterk genoeg was om de Sovjet Unie in toom te houden en Hitler wilde geen oorlog in het Westen. Het misverstand over de betekenis van het Verdrag en de start van de Tweede Wereldoorlog waren consequenties van de dubbelzinnigheid van de Europese diplomatie met betrekking tot Versailles en zijn gevolgen en van de verdeeldheid in Frankrijk en Engeland ten aanzien van Hitler—niet van een laf 'appeasement'. Dat de Poolse kwestie de West-Europese mogendheden tot oorlog tegen Hitler verleidde, en daardoor van die oorlog een nieuwe Wereldoorlog maakte, staat buiten kijf. De verantwoordelijkheid daarvoor berustte echter niet alleen bij Hitler, ook bij de Westerse politici—Churchill vooral—die om diverse redenen het Verdrag van Versailles wilden handhaven als basis voor hun Duitsland-politiek.

'Appeasement' is een propagandaterm. Was President Truman een 'appeaser' omdat hij in april 1951 zijn stergeneraal in Korea, MacArthur, ontsloeg toen die het voornemen uitte China aan te vallen? Succes van MacArthur in China had inderdaad de wereld het op een na meest criminele regime uit de wereldgeschiedenis kunnen besparen. Was Bush Sr. een 'appeaser' omdat hij Saddam Hussein liet leven?

Het Verdrag van Munchen was geen 'appeasement'. Dat betekent uiteraard niet dat het verzet tegen de oorlog in Irak geen capitulatie voor een bedreiging met geweld zou kunnen zijn. De kapitale vraag is echter 'Wie is bang voor Saddam?', 'Welke staat heeft anno 2003 wat dan ook te vrezen van het Irak van Saddam Hoessein' Van het antwoord op die vragen hangt af of wij de Amerikaanse acties in Iran als agressie dan wel als defensie—zelfs onder het motto 'de aanval is de beste verdediging'—zullen moeten beschouwen.

Amerikaanse bevrijders en hun geopolitieke nasleep

Een ander 'moreel' argument bedoeld voor de Europese opinie, was dat de Amerikanen tot driemaal toe het oude continent van verdrukking bevrijd hadden, in de beide wereldoorlogen en daarna in de Koude Oorlog. In plaats van de Amerikaanse plannen in Irak te dwarsbomen, zouden de Europeanen de gelegenheid moeten aangrijpen om hun Amerikaanse weldoeners hun dankbaarheid te betonen.

Dat argument ging echter voorbij aan het feit dat de Amerikaanse interventie in de Eerste Wereldoorlog tot gevolg had dat Europa—in eerste instantie vooral Centraal-Europa—totaal ontwricht werd. De vele met militaire overmacht afgedwongen 'regimewissels' (in Duitsland, Oostenrijk en elders), de willekeurige herschikkingen van de staatsgrenzen en de al even willekeurige introductie van collectieve rechten van minderheden—drie initiatieven van de Amerikaanse President Woodrow Wilson—schiepen een situatie waarvan na korte tijd alleen autoritaire en totalitaire regimes van fascistische en nazistische signatuur konden profiteren—en, niet te vergeten, een moorddadig communistisch regime. Het geringe positieve verschil dat de Amerikanen op het slagveld maakten weegt niet op tegen het enorme negatieve verschil dat hun diplomatie teweegbracht.

Iets van dezelfde aard deed zich voor in de Tweede Wereldoorlog. President Franklin D. Roosevelt stuurde aan op onvoorwaardelijke overgave van Duitsland en Japan. Daarmee zette hij de interne oppositie in die landen buiten spel en verlengde hij een oorlog waarin de Amerikanen niets anders te vrezen hadden dan verliezen van soldatenlevens in verafgelegen delen van de wereld. Bovendien leverde hij tal van landen in Centraal en Oost-Europa over aan Stalin, die zelfs in vreedstijd meer burgerslachtoffers op zijn geweten had dan Hitler in oorlogstijd. Tegenover de verlossing van West-Europa stond de verknechting van de rest, die uiteindelijk alleen bevrijd werd door de ineenstorting van het Sovjetregime onder het gewicht van zijn eigen inefficiëntie. Tegenover het einde van de Tweede Wereldoorlog stond het begin van veertig jaar Koude Oorlog en een nooit eerder vertoonde bewapeningswedloop, met de aanleg van enorme voorraden massavernietigingswapens. Tegenover de ontmanteling van de drie meest anticommunistische regimes (Duitsland, Italië, Japan) stond de opkomst van twee

communistische grootmachten (de USSR en de Chinese Volksrepubliek) die tezamen verantwoordelijk zijn voor de gewelddadige dood van ongeveer honderd miljoen van hun burgers en inwoners van vazalstaten.[6]

In het licht van de ontstellende gevolgen van die diplomatieke blunders van de Amerikaanse oorlogspresidenten klinkt de roep om 'dankbaarheid' wel erg hol.

De wet van de onbedoelde gevolgen

Ofschoon de oorlog in Irak uiteraard niet te vergelijken is met de Wereldoorlogen van de twintigste eeuw, is hij ook niet te vergelijken met de Amerikaanse acties in bijvoorbeeld Grenada of Panama. Hij zal een rijke oogst van onbedoelde gevolgen opleveren. Een destabilisering van het Midden-Oosten en een verdere radicalisering van segmenten van de Moslimwereld zijn een reëel risico. Daar opereren militant politieke en ook terroristische bewegingen reeds geruime tijd onder de vlaggen van religieus fundamentalisme en nationalistische verzuchtingen. De Verenigde Naties, het Atlantische bondgenootschap en de Europese Unie hebben al zware schade opgelopen. De Russische en de Chinese leiders hebben laten verstaan dat er grenzen zijn aan hun bereidheid om de Amerikaanse supermacht ook op het diplomatieke vlak ter wille te zijn. Echt verrassend is dat niet. Het grondig door elkaar schudden van de internationale verhoudingen, het creëren van machtsvacua, en de opkomst van nieuwe politieke allianties en bewegingen zijn ook in het verleden al dikwijls de rechtstreekse of onrechtstreekse consequenties geweest van Amerikaanse militaire acties. Misschien hopen de Amerikanen dat hun operatie in Irak de situatie in het Midden-Oosten zal stabiliseren, maar dat lijkt voorsnog een blijk van ongefundeerd optimisme.

De destabilisatie van Europa na de twee wereldoorlogen kan een vervolg krijgen in een werelddeel dat hoe dan ook voor grote veranderingen staat. Europa, dat aankijkt tegen een daling in absolute cijfers van zijn (snel verouderende) bevolking, zal wellicht de Moslimimmigratie moeten aanmoedigen om zijn zware pensioenlasten te dragen. Dat betekent in elk geval dat de problemen en de conflicten in de Moslimwereld een veel sterkere weerklank zullen vinden in Europa dan nu het geval is.

De financiële kosten van de oorlog en van de in het vooruitzicht gestelde wederopbouw van Irak in het post-Saddam tijdperk zullen zwaar wegen op de Amerikaanse economie, die toch al niet erg florissant is. Zij komen boven op de kosten en de verplichtingen die de Amerikanen op zich genomen hebben in verband met hun oorlog in Afghanistan en hun beslissende interventie in de Balkan — om nog maar te zwijgen over de kosten van hun recente economische interventies in Midden- en Zuid-Amerika.

Op korte tijd zijn de tekorten op de Amerikaanse begroting de pan uit gerezen, tot ongeveer 300 miljard dollar. De oorlogsuitgaven zitten daar voor niets tussen. Die blijven grotendeels buiten de begroting. De meeste waarnemers verwachten wel dat het Amerikaanse begrotingstekort nog dit jaar tot ten minste 400 miljard dollar zal stijgen. Dat is een wel heel voorzichtige schatting. Minister van defensie, Donald

Rumsfeld, verklaarde op de zesde dag van de oorlog: 'Wij weten niet hoeveel de oorlog zal kosten.' De Amerikanen zijn gewaarschuwd: de oorlog is en blijft een avontuur, een gok.

Sommige Amerikaanse propagandisten minimaliseren die tekorten. Zij houden ons voor dat 'voor de vrijheid geen prijs te hoog is', maar dat is uiteraard klinkklare onzin. Over wiens vrijheid gaat het? Die van de Amerikaanse bevolking? 'Vrijheid' is geen synoniem voor 'national security'. De Nationale Veiligheidsadministratie (NSA), door President Truman opgericht om de Koude Oorlog te voeren en de broedkas van de huidige oorlog in Irak, is nooit een geloofwaardige verdedigster van vrijheid gebleken. Het kroonjuweel van de NSA, de CIA, laat een lang spoor van blunders, incompetentie en manipulatie na. Het Amerikaans bombardement van de Chinese ambassade in Belgrado, tijdens de Kosovaarse oorlog, was niet meer dan een pikant detail. Belangrijker voorbeelden zijn de systematische en decennia lang volgehouden overschatting van de economische en militaire macht van de Sovjet Unie en de talrijke en vaak desastreus afgelopen undercover operaties in Centraal en Zuid-Amerika—herinner u het Varkensbaai-incident onder President Kennedy. De NSA heeft van 'American Empire' en 'imperial presidency' vertrouwde termen in de Amerikaanse politicologie gemaakt.

De vrijheid van mensen is wat anders dan ruimere bevoegdheden voor de Amerikaanse overheidsbureaucratie, de regering en vooral de president. De onlangs in werking getreden Homeland Security Act bedelft de Amerikaanse samenleving onder een nieuwe laag maatregelen die veel met een politiestaat te maken hebben en weinig met het behoud van vrijheid. Die maatregelen komen boven op de verregaande beheers-, onderzoeks- en afdwingingsbevoegdheden van allerlei instanties die tezamen de geduchte 'managerial state' vormen—het FBI, de IRS, het BATF en andere 'agencies', 'bureaus', 'commissions' en 'services', die in veel gevallen ongestraft en willekeurig kunnen ingrijpen in het leven en werken van personen en organisaties.

Vrijheid is het eerste slachtoffer van oorlog en loopt daarin vaak onherstelbare schade op. De voorbereiding op een langdurige oorlog tegen een vijand die al op voorhand als onzichtbaar wordt gekwalificeerd belooft een vrijheidsbeperking die niet langer een uitzonderingsmaatregel is maar een onderdeel van het dagelijks leven en een verworvenheid en gevestigd belang voor de staatsmachten. Daar ligt het echte gevaar van 'een strijd voor de vrijheid' die met de methoden van een politiestaat wordt uitgevochten.

Dat voor de Amerikanen 'geen prijs te hoog is voor de vrijheid van de Irakezen', is helemaal onzinnig. Volgens President Bush is de Amerikaanse regering wel bereid de Amerikanen te doen betalen voor de vernietiging van Irak, maar niet voor de wederopbouw van dat land. Daarvoor rekent hij op de regeringen van andere landen, inclusief die welke zich altijd tegen de oorlog verzet hebben. Dat is 'leiderschap' en 'verantwoordelijkheid nemen'.

Overigens is het onder het huidige internationale stelsel nog maar de vraag wie de uiteindelijke economische lasten van de Amerikaanse politiek draagt. Aangezien de

dollar nog altijd een dominante rol in de wereldeconomie vervult, zijn Amerikaanse begrotingstekorten niet alleen van nationaal belang. De dollar geldt over nagenoeg de gehele wereld als reservemunt bij uitstek. Daardoor kunnen de Verenigde Staten via hun Federal Reserve System hun tekorten gemakkelijk monetair financieren en de resulterende monetaire inflatie althans ten dele exporteren. De weerslag daarvan op de prijzen en ook de rentevoeten in de Verenigde Staten blijft dan beperkt doordat die grotendeels geabsorbeerd wordt door de buitenlandse houders van dollars. Althans zolang die hun dollars niet massaal verkopen, krijgen de Amerikanen de mogelijkheid hun begrotingstekorten om te zetten in reële middelen door een grotere invoer van goederen (uitvoer van dollars). Dat gaat ten koste van de buitenlandse dollarhouders die hun koopkracht zien verminderen. Bedrukt papier voor producten en diensten—geen slechte deal.

Omdat er vooralsnog geen alternatief is voor de dollar (en onder de invloed van de oude maar vitale mercantilistische drogreden dat wat goed is voor de uitvoer ook goed is voor het land), dragen buitenlandse regeringen en centrale banken hun steentje bij tot die sluipende verrijking van de Amerikanen. Liever dan dollars verkopen inflateren zij hun eigen munt om de dollarkoers ervan te stabiliseren en zo hun uitvoer naar de Verenigde Staten op peil te houden of te bevorderen. In reële termen vormt de uitvoer van goederen en diensten echter het kostenplaatje en is de invoer van goederen en diensten het voordeel dat internationale handel oplevert. Het nettoresultaat is een subsidie voor Amerikaanse invoer. Anders gezegd, het internationale monetaire systeem werkt als een verdoken belasting op de rest van de wereld ten voordele van 'de Amerikaanse consument'. Die term omvat zowel de privé-consumptie als de overheidsconsumptie, waar de militaire uitgaven een belangrijk deel van zijn.

Om die belasting te vermijden zullen de buitenlandse dollarhouders zich van hun dollars moeten ontdoen. Als dat gebeurt, dan riskeert de dollar in een vrije val te geraken. Dan staat de wereld voor de noodzaak een geheel nieuw internationaal monetair systeem op punt te stellen om niet in een uitzichtloze monetaire chaos te geraken. Een probleem daarbij is dat in deze tijd van 'fiat money' (papiergeld zonder enige reële dekking) monetaire en politieke—en dus uiteindelijk militaire—macht moeten samengaan. Een ontredde van de dollar zal niet onmiddellijk leiden tot een ontredde van het Amerikaanse militaire apparaat. Een ernstige daling van de vraag naar dollars ondermijnt echter wel de capaciteit van de Amerikaanse regering om dat apparaat in stand te houden zonder ooit eerder vertoonde soberheidsmaatregelen en belastingen aan de verwende Amerikaanse consumenten (en kiezers) op te leggen. Zo'n scenario zou de Verenigde Staten, 'home of the free', reduceren tot een toestand die niet zo lang geleden de schijnbare supermachtstatus van de Sovjet Unie karakteriseerde—een reus op lemen voeten. Van een samengaan van een sterk militair apparaat en een zwakke dollar valt hoe dan ook weinig goeds te verwachten. Niemand zit te wachten op nog maar eens een episode van monetaire chaos.

Het is niet waarschijnlijk dat de huidige Irakcrisis de strohalm is die de rug van de kameel (de dollar) zal breken, maar zij is evenmin van aard het vertouwen in de dollar te herstellen. Dat kan alleen gebeuren door een strikt monetair en

soberheidsbeleid dat dan weer niet mag leiden tot een explosieve groei van de reële last van de opgebouwde aanspraken op pensioenen en in mindere mate uitkeringen voor ouderen- en gezondheidszorg.

Nu de Amerikaanse economie zich al enkele jaren in een depressieve toestand bevindt, zou men geloven dat de Amerikaanse regering andere varkentjes dan Saddam te wassen heeft, maar zij geeft er blijkbaar vooralsnog de voorkeur aan de mythologie van de 'Manifest Destiny'—de schepping van een nieuwe wereld naar het beeld van de Verenigde Staten zelf—te koesteren. Maar was dat nu niet precies de mythologie die presidentskandidaat Bush met zijn belofte van nederigheid had afgezworen?

Heilige oorlogen: politieke mondialisering en schaalvergroting

Van de Spaans-Amerikaanse oorlog en zijn lange nasleep in de Filipijnen, Wilsons groteske poging om via deelname aan de Eerste Wereldoorlog 'de wereld veilig te maken voor de democratie', Roosevelt's voornemen om na de 'oorlog tegen Hitler' de wereld te ordenen rond de as Washington-London-Moskou, en Kennedys, Johnsons en Nixons Vietnam-avontuur tot de oorlog tegen Saddam Hussein—in alle grote (en vele kleinere) oorlogen van de twintigste eeuw hebben de Amerikaanse presidenten het voortouw genomen.

Steevast kregen die oorlogen een apocalyptisch Messianistisch kleedje aangemeten. De Amerikanen vochten niet voor hun eigen belangen, maar voor 'De Vrijheid' of 'De Democratie' en tegen 'Het Kwaad'. Het Vietnamavontuur werd een fiasco, maar Nixons bombardementen op Cambodja maakten dat land rijp voor de verschrikkelijke Khmer Rouge van Pol Pot. Voor de rest had de Vietnamoorlog weinig of geen langdurige desastreuze gevolgen in Zuidoost-Azië. Voor de Amerikaanse overwinningen in hun heilige oorlogen werd doorgaans een hogere prijs betaald.

Het wordt hoog tijd ten minste een les uit de geschiedenis van de twintigste eeuw te trekken. Politieke schaalvergroting is een hachelijke zaak. In 1933 kon Hitler heel Duitsland meeslepen. Als er ooit nog eens een Hitler komt, dan zal die heel Europa meeslepen. De verstrengeling van nationale en internationale politiek via allerlei multilaterale overeenkomsten en wereldomvattende bureaucratieën maakt van elke oorlog een kandidaat-wereldoorlog, indien niet in militair dan toch in politiek en diplomatiek opzicht. In die grote gehelen woekeren netwerken die op korte tijd kunnen kristalliseren in onverwachte coalities. Zij worden doeltreffend afgedekt door de abstracte retoriek van het politiek correcte, die voor geen probleem een andere dan een politieke oplossing toestaat. Het probleem is dat de politieke oplossingen van vandaag vaak de politieke problemen en soms de oorlogsoorzaken van morgen zijn.

In plaats van in de grootschaligheid van een politieke mondialisering te vluchten, en daardoor politieke conflicten de gelegenheid te geven over alle grenzen heen te spoelen, zouden onze politici er beter aan doen de deugden van 'containment' en 'neutraliteit' te herontdekken. Hou lokale conflicten lokaal. Het alternatief is een voortdurende wereldomvattende mobilisatie van naties, mensen en middelen in een

vergeefse zoektocht naar 'definitieve' oplossingen. Daar worden alleen de 'leiders' beter van.

Frank VAN DUN

*[1] Bijvoorbeeld de Amerikaanse diplomaat Dore Gold in zijn boek *Hatred's Kingdom* (2003)*

[2] Doug Bandow, 'Why hasn't Saddam killed us all?', TownHall.com (18 februari, 2003).

[3] De Amerikanen sturen 'cash squads' naar de stamhoofden om die te overhalen hun alliantie met Saddam Hussein op te zeggen. Melinda Liu, 'The Will of the Tribes', Newsweek, 17 maart 2003.

*[4] John Mearsheimer and Stephen Walt, *An Unnecessary war*, Foreign Policy, December 2002.*

*[5] Deze stelling werd in het bijzonder door A.J.P. Taylor, *The Origins of the Second World War* (1961), verdedigd. Ondanks haar extreme revisionistische implicaties is zij nu vrijwel gemeengoed geworden.*

[6] Zie de statistieken van R.Rummel, o.a. op www.freedomsnest.com/rummel_totals.html.